

Nr 228.

Av herr **Jacobson**, angående utredning om den fortfarande befintligheten av viss donation av riksrådet Johan Skytte.

År 1619 anlades, på initiativ och genom donation av riksrådet Johan Skytte, i Öjebyn, Piteå, en »lappskola» vars syftemål, enligt stiftelsebrevet var, att där utbilda »flitige och begåvade» ynglingar av lappfolket till lärare, tjänstemän och präster för lappfolket, av deras egen stam.

Emellertid fann såväl donator som riksstyrelsen, att skolans syfte ej kunde nås genom en skola, förlagd vid kusten, där ju inga sameh (lappar) funnos annat än vintertid. Därför flyttades skolan redan år 1631 till Lycksele, Västerbottens lappmark, därvid den även utvidgades och förbättrades.

Johan Skytte, som då var universitetskansler, blev även högste styresman för »lappsolan i Lycksele». Stiftelsebrevet är daterat den 20 juni 1631. Häri betonas ytterligare skolans ändamål att »utbilda flitige och begåvade lapp-ynglingar till lärare, tjänstemän och präster för lapparna, av deras egen stam». *Alltså en högre lärdomsskola.*

Medel till denna högre läroanstalt hade donerats av nyssnämnde riksrådet Johan Skytte.

I det år 1643 den 5 november upprättade förpantningsbrevet heter det bl. a., att »Riksrådet Johan Skytte dels av eget förärat, dels av androm förskaffat underhåll till samma skola, femtusen daler gott silvermynt, för vilket belopp anslogs någre byar uti Ume sockn till underpant».

Dessa byar, de »Skytteanska godsens», utgjorde tillsammans ej mindre än 32 och $\frac{7}{32}$ mantal. *En oerhörd domän alltså.*

Av egna medel hade Johan Skytte inköpt och förärat »400 daler silvermynts ränta».

Det var sålunda en storartad donation, som förärats lapparna, för att dessa skulle erhålla präster, lärare och tjänstemän av »egen stam».

Under de första tiderna fyllde också skolan sitt i donationsbrevet angivna syfte. Ur »lappsolan» utgick bl. andra Johan Gerhardson-Gran, lappen som blev landshövding, en man, som i övre Norrlands historia gjort en utomordentlig insats. Han var under den stränge Karl XI:s tid en rivande och drivande kraft häruppe. De stora och betydelsefulla förordningar om »Lappmarkernas kolonisation» hade »lappen» Johan Gran — och ingalunda någon svensk — varit upphovsman till. Landshövding Gran reste personligen under åren 1671—1673 omkring överallt i lappmarkerna, uppsökande sådana platser, vilka kunde vara lämpliga för bofast nedsättning.

Det var ett jättearbete i den svenska kolonisationens tjänst, som denna gång utfördes av en sameman. För sitt arbete erhöll han, som redan tidigare tjänstgjort såsom assessor i Svea Hovrätt och år 1645 för sina förtjänster upphöjts i adligt stånd, av Konungen översvallande lovord för »hans nit, trohet och skicklighet».

Men då samme Gran icke ville svika det folk, samefolket, ur vars led han hade sitt ursprung, och tillstyrka åtgärder, som han själv, såsom själv same, ansåg vara fördärvbringande för samefolket, ådrog han sig Konungens misshag, vilket hade till följd, att han den 15 juni 1678 avsattes från landshövdinge-ämbetet.

Det var i »lappskolan» i Piteå, som denne märklige man fått sin undervisning, och härifrån kom han år 1626 *direkt* till Uppsala universitet, där han år 1635 blev »magister».

Detta bevisar, att »lappskolan» verkligen var en högre lärdomsskola från början.

Från Lycksele »lappskola» har också utgått ett betydande antal samiska prästmän. Olaus Gran, en förnämlig kraft, vitsordad den 15 mars 1686 av domkapitlet i Härnösand för sitt »rara dygdeleverne», sitt brinnande nit och sin stora lärdom, var bara en »lapp». Den i Norrland kända och värderade släkten Sundelin har utgått från samemannen Nils Eriksson-Sundelin från Jokkmokk, som även studerade vid Lycksele »lappskola». Lars Rangius var en Sorselesame, som utgått ur samma skola. Många andra exempel att förtiga.

Men naturligtvis var det bara ett ringa fåtal av sames barn, som från »lappskolan» sändes till universitetet i Uppsala. De flesta stannade hemma och blevo liksom deras fäder renskötare. Men de hade i alla fall fått så mycken skolbildning, att de kunde undervisa sina egna släktingar, sina vänner och sina barn. Spåren härav ser man i visitationsprotokollen från Lycksele i slutet av 1700-talet, då det konstateras »att alla lappar kunna läsa i bok».

Av denna stolta samiska kulturhärd, som var stödd av väldiga donationsmedel och uppbars av Johan Skyttes stora tanke, återstår numera intet.

År 1867 förflyttades den »Skytteanska lappskolan» till Tärna, där den nu fortlever under namnet »Skytteanska skolan i Tärnaby». Icke ens det gamla namnet är kvar. *Och det märkliga är, att denna skola, som är förenad med barnhem, är obevekligen stängd för lapparnas barn.*

Från och med år 1927 kallas skolan inte heller för »lappskola» längre.

I denna skola undervisas nu som i en vanlig svensk folkskola.

Men för sames barn, för vilken riksrådet Johan Skytte instiftade skolan och gav donationen, är skolan som sagt obevekligen stängd. Man har helt och hållet lyckats att döda den svenske stormannens donationstanke.

Vart har förresten den storartade donationen tagit vägen? Var finnes numera de trettiofå mantal jord, som lades till grund för skolans existens? Var finnas de fyrahundra daler silvermynt i räntor, som donerats till skolans underhåll i evärdliga tider, till samefolkets gagn och nytta?

Har staten lagt beslag på alltsammans, under förevändning, att den sörjt för lapparnas undervisning på annat sätt.

Här har, såvitt jag kan förstå, en orättvisa begåtts mot det lapska folket. Detta önskar, att en utredning genom statsmakternas försorg måtte komma till stånd. Ett sådant krav synes mig icke vara obilligt. Jag hänvisar till kungl. brevet, dat. Alt-Stettin, 20 juni 1631, av följande lydelse:

Wij Gustaff Adolph, etc. . . .

Göre witterligt, at ehuru wäl wår Högtärade Salige Herr Fader (Hög-
lovlig i åminnelse) Konung Carl den nijonde, såwål som wij, sedan wij
igenom Gudz nådige försyn äre kompne til den Konungzlighe Regerin-
gen utöfwer wårt käre Fäderneslandh Swerighe, hafue winlagdt och beflijtet
at de wåre widt j Nordlanden besutne Vndersåthere i Booklighe konster och
vnderettede om deres Siälss salighet. Så hafuer däd dok Likwäl alt härtill
för de swåre Beswär skuldh, som både högstbenämpde wår S. Käre Her Fader,
så wäl som wij hafue warit med belastade Jeke kunnet winna den framgång,
som wij gerne hade åstunded och sedt. Mån så hafue wij icke deste mindre,
icke weled vnderlåtthe, till at wijdare låtha der medh fortfara, förmedelst noghen
nijtålskande Mans till wår Christelighe Religio och de Booklighe Konsterns
direktion, Och fördenskulld för gott funnit dertill at förordna, Effter som wij
och j detta breffz krafft förordne wår och Sweriges Rijkets tro-Man, Råd,
General-Gouvernören i Lifflandh, Ingermanlandh och Carelen, Oss elskeligh,
Edel, Wälborne Her Johan Skytte, Frijherre till Duderoff etc. . till DIREC-
TOREM öffuer en Scholas anrettande j Lappmarcken, huilken Schola wij till-
stå honom at anrätta vthi Wma Lapmark till en begynnelse eller FUNDA-
MENT till *Lapparnes undervijsning*, Effter som han sigh och sielfft vnder-
dånigst hafuer louat dertill haffua all möde ospardh, så widt Gudh dertill sin
Nåde förlänandes Warder. Huilken direktion sedan framgent Wälbe:e Her
Johan Skytte och hans POSTERITET bliffua skall. Och på däd dhe personer,
som bådhe skola INFORMERA samme lapper, såwål som dhe der Lust haffue
at öfua sigh j Booklighe konster måge haffua noget wisst at tillgå af huilked de
theres åhrlige vppehälle haffua måghe, Så hafue wij af gunst och nåde vnnt och
efterlåttd, som wij och j dette Breffz Krafft vnne och effterlåttd till samma
Schola *all den Kyrkietjende, som åhrligen falle aff Wma sochn*, seden all
tillbörligh afkortning är affdragen, Hwilken Kyrkietjende wlb:de Her Johan
Skytte och hans posteritet, med samt huad mehra jukomster de sielfue för-
medelst sin flijt och försichtighet dertill bringa kunne, skola haffua macht at
anlægga på samma Schola, effter som dhe befinna sielfua bädst och nyttigast.
Dock oss och efterkommande Konungar högste dispositionen förbehollen.

Till yttermera visso haffue wij dette medh egen handh vnderfchrid. Som
gifuit är j Alten Stettin j Pommeren den 20 Junij år 1631.

GUSTAVUS ADOLPHUS.

L. S.

Jag tillåter mig alltså hemställa, att riksdagen måtte besluta

att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning, huru-
vida den Skytteanska donationen av den 5 november 1643 fort-
farande finnes, och i så fall, huruvida den kan komma till an-
vändning på sätt i donationsbrevet närmare föreskrives.

Stockholm den 21 januari 1938.

Uddo R. Jacobson.

